

УДК 349.422

JEL Q53

DOI 10.32782/2786-765X/2024-4-9

Джафарлі Орудж Бахрам огли

здобувач третього рівня вищої освіти,

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад

«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9013-8697>

ЗАКОРДОННИЙ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БЕЗВІДХОДНОГО АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Розглянуто досвід реалізації державної політики у сфері поводження з відходами у чотирьох країнах – Німеччині, Швеції, Швейцарії та Японії. Аналіз цього досвіду акцентований на національній специфіці систем управління, що склалися в цій галузі. Саме в цих країнах реалізується найдієвіша державна політика у сфері екології, яка виявляє в тому числі найсучасніші методи управління відходами. Встановлено, що Німеччина займає лідируючу позицію у світовій торгівлі екологічною продукцією. У цій країні отримують п'яту частину всіх «зелених» технологій, що патентуються у світі. У про «зелених» галузях промисловості зайнято близько 5% всього чинного населення Німеччини. При цьому Німеччина посідає провідне становище у світі у сфері сортування сміття. З метою зниження утворення муніципальних відходів федеральний уряд живив Програму заходів щодо зниження кількості відходів у 2013 році відповідно до розділу 33 «Закону про утилізацію відходів». Коефіцієнт переробки муніципальних відходів у Німеччині до 2017 року становив 67%. Частка муніципальних відходів у Німеччині, що розміщуються на полігонах, знизилася у 2018 році до 0,2%. Всі вжиті німецьким законодавством кроки зробили управління відходами в цій країні одним із найдосконаліших у світі. У Швеції діє система поділу відповідальності за збирання та обробку відходів. Власники будинків відповідають за роздільний збір відходів у відповідні контейнери, які вивозяться у певні дні тижня. Кількість різних фракцій сміття становить від 10 до 15 у різних муніципалітетах, на яких також лежить відповідальність за збирання відходів магазинів, кафе, ресторанів тощо. У Швейцарії регулювання екологічної обстановки здійснює Федеральний департамент довкілля, транспорту, енергетики та комунікацій, до структури якого входить Федеральне відомство з охорони довкілля. У законодавчій базі Швейцарії сортування сміття за категоріями та його транспортування до пунктів прийому є обов'язковим, при невиконанні вимог закону громадяни сплачують штраф. Для України видається важливим вивчити світовий досвід управління відходами в цілому та його складові компоненти зокрема для визначення можливості застосування існуючих світових практик. Так, розглянувши лише деякі практичні методи Німеччини, Швеції, Швейцарії та Японії, можна запропонувати до впровадження та розвитку такі способи, що зарекомендували себе з позитивного боку, як: введення роздільної відповідальності за розміщення та утилізацію відходів, максимальне обмеження утворення відходів виробництва та споживання, розширення можливостей збуту вторинної сировини, що отримується при утилізації відходів, вжиття заходів щодо запобігання утворенню відходів, а також раціоналізації збору та сортування відходів, дотримання норм та вимог, що пред'являються до небезпечних відходів, недопущення змішування відходів.

Ключові слова: державна політика, механізми, організаційно-правовий досвід, принципи, сфера безвідходного аграрного виробництва.

Постановка проблеми. У зв'язку з актуалізацією екологічних проблем багато країн світу визнали необхідність посилення державного регулювання у сфері поводження з відходами та форсування відповідальності за управління відходами на національному рівні.

Етапи розвитку законодавства Європейського Союзу (ЄС) дають уявлення про глибину опрацювання цього питання. В установчому договорі ЄС 1957 року у розділі «Довкілля» сформульовано загальні для членів ЄС стандарти законодавства в галузі екології та споживання природних ресурсів, що відображено в нормативних правових актах загальноєвропейського екологічного

права, що регламентують такі аспекти впливу людини на навколишнє середовище, як застосування природних ресурсів, технології їх переробки та утилізація утворених відходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми переробки відходів у сучасній західній науковій думці розглядалися Б. Каллікотом, О. Леопольдом, Р. Аттфільдом. Аналіз наукового доробку за темою засвідчує, що питання державної політики у сфері безвідходного аграрного виробництва висвітлюються в працях низки дослідників: У. Нордхауса, П. Ромера, Р. Коуза та інших. Важливе місце у формуванні теоретичних рекомендацій розвитку екологічної політики займають публікації Організації Об'єднаних Націй та

Організації економічного співробітництва та розвитку. Поза увагою науковців залишились аспекти стосовно закордонного організаційно-правового досвіду розвитку державної політики у сфері безвідходного аграрного виробництва.

Мета статті полягає у науковому обґрунтуванні теоретичних засад та практичних пропозицій щодо закордонного організаційно-правового досвіду розвитку державної політики у сфері безвідходного аграрного виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. При формуванні національних законодавств у сфері екології та використання природних ресурсів країни-члени ЄС керуються відповідними положеннями вищезгаданих документів. Для досягнення поставлених цілей було опубліковано шість Програм дій ЄС у галузі охорони навколишнього середовища, які декларують як основні завдання зменшення обсягів відходів, що утворюються, за допомогою впровадження ініціативних заходів щодо запобігання утворенню відходів, більш ефективному використанню сировини, мотивацію більш раціональних способів споживання, повернення відходів у господарський оборот у вигляді їх переробки.

Наразі в ЄС актуальна Рамкова директива 2008/98/ЄС «Про відходи» [1], що розвиває положення раніше прийнятих нормативно-правових актів та визначає основні засади управління відходами – використання ієрархічного порядку поводження з відходами, самодостатності потужностей для їх розміщення та утилізації, впровадження сучасних технологій без надмірних фінансових витрат, максимального наближення потужностей для утилізації чи розміщення відходів до джерел їх утворення, а також принципи превентивності, відповідальності виробника та принцип «забруднювач платить».

З метою єдиного підходу до вирішення спільних завдань держави-члени ЄС застосовують єдину термінологію, єдиний Європейський Каталог відходів [2], мотивацію виробництва «екологічно чистих» продуктів, використання однакових економічних інструментів, загальне законодавство у сфері перевезень відходів, створення єдиного поля внутрішніх ринків.

Держави ЄС використовують на практиці фінансові важелі з метою досягнення поставленої мети – широке впровадження заставно-поворотних механізмів, використання цільового субсидування, пільгового оподаткування та кредитування, застосування пільг за транспортними та іншими тарифами, форсоване списання амортизаційних відрахувань.

Багато країн мають великий досвід поводження з відходами, використовуються різні методи переробки відходів для отримання вторинної сировини. Одним з основних методів утилізації відходів є спалювання сміття на сміттєспалювальних заводах. Максимальний відсоток спалюваних відходів спостерігається в Японії – 80% [3]. У північних європейських країнах (Фінляндії, Норвегії та Данії) ця частка становить 54–56%. У Швейцарії зафіксовано ще меншу питому вагу спалюваних відходів – 48%, тоді як США ця частка становить лише 13% [3]. Такі різні величини склалися внаслідок застосування різних методів поводження з відходами, які викликані відмінностями в державній політиці, фінансових можливостях, національними особливостями, кліматичними відмінностями, а також відмінностями в екологічній культурі населення цих країн.

Далі буде розглянуто досвід реалізації державної політики у сфері поводження з відходами у чотирьох країнах – Німеччині, Швеції, Швейцарії та Японії. Аналіз цього досвіду акцентований на національній специфіці систем управління, що склалися в цій галузі. Саме в цих країнах реалізується найдієвіша державна політика у сфері екології, яка виявляє в тому числі найсучасніші методи управління відходами [4].

Інтенсивний розвиток німецького законодавства бере свій початок у 1970-х роках. Німеччина однією з перших запровадила депозитно-заставну систему у виробництво харчових продуктів та напоїв. Система відшкодування витрат за тару та упаковку питних продуктів у цій країні з метою стимулювання повернення ємностей для повторного використання поширюється практично на всі контейнери для напоїв.

За даними Федерального агентства Німеччини з навколишнього середовища, на багаторазові ємності у роздрібному продажі припадає 45,7% усіх напоїв, що продаються в Німеччині. Перевага такого підходу полягає у використанні тари від 40 до 50 разів, що підвищує їхню екологічну ефективність порівняно з одноразовими пляшками.

Німеччина займає лідируючу позицію у світовій торгівлі екологічною продукцією. У цій країні отримують п'яту частину всіх «зелених» технологій, що патентуються у світі. У про «зелених» галузях промисловості зайнято близько 5% всього чинного населення Німеччини. При цьому Німеччина посідає провідне становище у світі у сфері сортування сміття. Так, наприклад, близько 70% упаковки, що виробляється в цій країні,

«тетра пак» відправляється на вторинну переробку [3]. В даний час основою екологічного законодавства та всієї системи управління відходами в Німеччині є Закон про закритий цикл матеріалів, прийнятий у 1994 році. З метою зниження утворення муніципальних відходів федеральний уряд вжив Програму заходів щодо зниження кількості відходів у 2013 році відповідно до розділу 33 «Закону про утилізацію відходів». Коефіцієнт переробки муніципальних відходів у Німеччині до 2017 року становив 67%. Частка муніципальних відходів у Німеччині, що розміщуються на полігонах, знизилася у 2018 році до 0,2%. Всі вжиті німецьким законодавством кроки зробили управління відходами в цій країні одним із найдосконаліших у світі [5].

Швеція почала створювати централізовану систему управління відходами у середині минулого століття шляхом організації спеціалізованої асоціації, у якій налічується до чотирьохсот колективних членів. Вся відповідальність за збирання та вивезення комунальних відходів покладена на муніципалітети. У країні діє державна програма будівництва теплових електростанцій, що працюють на спалюванні відходів. Процес сміттєспалювання суворо контролюється екологічним законодавством [3].

На початку XXI століття країни запроваджено податку полігонне поховання відходів з метою скорочення його обсягів. У 2002–2005 роках повністю заборонено поховання вибухонебезпечних та органічних відходів. Державна система управління відходами послідовно перекладається на ринкові принципи, що призвело до того, що на даний момент близько 75% відходів збираються приватними компаніями. У Швеції діє система поділу відповідальності за збирання та обробку відходів. Власники будинків відповідають за роздільний збір відходів у відповідні контейнери, які вивозяться у певні дні тижня. Кількість різних фракцій сміття становить від 10 до 15 у різних муніципалітетах, на яких також лежить відповідальність за збирання відходів магазинів, кафе, ресторанів тощо. Шведські виробники відповідають за організацію збору «своїх відходів» – автомобілів, автомобільних покришок, батарейок, макулатури, упаковок, фармацевтичних продуктів. Приватні бізнес-структури, які збирають все, що не збирається домогосподарствами і виробниками, також несуть повну відповідальність за відходи, що збираються.

Ці заходи призвели до того, що лише 3% відходів утилізуються на полігонах, 49% спалюються, 35% рециклуються та 13%

компостуються. Енергія від спалювання сміття спрямовується на опалення будівель, внаслідок чого енергоспоживання скоротилося вдвічі, а фактичні витрати на комунальні послуги зменшилися вдвічі.

У Швейцарії регулювання екологічної обстановки здійснює Федеральний департамент довкілля, транспорту, енергетики та комунікацій, до структури якого входить Федеральне відомство з охорони довкілля. У законодавчій базі Швейцарії сортування сміття за категоріями та його транспортування до пунктів прийому є обов'язковим, при невиконанні вимог закону громадяни сплачують штраф. При цьому за розміщення сміття в недозволеному місці передбачені штрафи до 3000 франків, які випишує спеціальна поліція – спеціалізований орган, сформований на початку 1990-х років [3]. Також широко застосовують технологію сміттєспалювання для відходів, що не підлягають переробці. Отриману енергію використовують для вироблення електрики та опалення будинків.

З 1986 року в країні діє низка принципів, відповідно до яких:

- все сміття має бути утилізовано на території країни з метою не завдавати шкоди іншим країнам;
- вся діяльність, пов'язана з утилізацією сміття, має базуватися на законах про захист людей та довкілля;
- в результаті утилізації може залишатися тільки 2 типи відходів: переробні та залишкові для зберігання.

Сміттеві полігони були офіційно заборонені в країні у 2000 році. Уряд Швейцарії вважає не менш важливою організацію екологічного виховання та освіти населення. Основними результатами екологічної освіти є:

- формування у населення відповідального ставлення до природи;
- розуміння наслідків нераціонального природокористування;
- усвідомлення відмови від екологічно шкідливих звичок.

У Японії проблема утилізації відходів є особливо актуальною, оскільки на займаних нею островах не так багато місця для їх поховання. Багато в чому саме з цієї причини японці давно розробили систему сортування та утилізації сміття, а також просувають особливу «безвідходну» філософію [3]. З 1970-х у Японії розпочалася модернізація економіки за міжнародними стандартами, у тому числі й у галузі поводження з відходами.

На даний момент японське законодавство регламентується основним планом створення суспільства зі стійким ресурсним циклом,

в якому сформовано три конкретні цілі щодо ресурсного потоку в економіці:

- підвищити продуктивність ресурсів;
- збільшити ступінь циклічного використання матеріалів, тобто. співвідношення загальної кількості повторно використаних та рециклованих матеріалів та загальної кількості безпосередньо залучених до обігу матеріалів, приблизно до 14%;
- скоротити кількість відходів, що закупаються, до 28 млн тонн.

Японія є лідером у світі з повторного використання пластикових пляшок – 85% такої тари повертається у повторне звернення. Ще більший відсоток має переробка алюмінієвої тари – до 90% [3]. Тут широко застосовують екологічні податки, мита, штрафи та платежі, націлені скорочення масштабів забруднення чи поліпшення екологічної обстановки. Внаслідок реалізації заходів податкової політики обсяг відходів скоротився на 30%. Японія активно застосовує податкові платежі на перероблювану тару, що спонукає промислові підприємства активно розробляти та впроваджувати екологічно чисті технології та здійснювати моніторинг екологічної

обстановки. Паралельно здійснюється скорочення податкових платежів на екологічно нейтральні товари та послуги, і відповідно відбувається перерозподіл податкового навантаження та надання пільгових умов для екологічно чистих виробництв [3].

Висновки. Для України видається важливим вивчити світовий досвід управління відходами в цілому та його складові компоненти зокрема для визначення можливості застосування існуючих світових практик. Так, розглянувши лише деякі практичні методи Німеччини, Швеції, Швейцарії та Японії, можна запропонувати до впровадження та розвитку такі способи, що зарекомендували себе з позитивного боку, як: введення роздільної відповідальності за розміщення та утилізацію відходів, максимальне обмеження утворення відходів виробництва та споживання, розширення можливостей збуту вторинної сировини, що отримується при утилізації відходів, вжиття заходів щодо запобігання утворенню відходів, а також раціоналізації збору та сортування відходів, дотримання норм та вимог, що пред'являються до небезпечних відходів, недопущення змішування відходів.

Бібліографічний список

1. Директива Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу 2008/98/ЄС від 19.11.2008. «Про відходи та скасування ряду Директив». URL: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/normdocs/direktiva_2008_98_es.pdf
2. Managing municipal solid waste – a review of achievements in 32 European countries. EEA. 2013. Copenhagen. URL: <https://www.eea.europa.eu/publications/managing-municipal-solid-waste>
3. Мазур К.В., Кубай О.Г. Менеджмент аграрного підприємства: навч. посібник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 284 с.
4. Жемойда О.В. Державне управління у сфері сільського господарства: навч. посіб.; уклад. О.В. Ярошенко. Київ : НАДУ, 2013. 56 с.
5. Могильний О.М. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки. Київ : ІАЕ УААН, 2002. 430 с.

References

1. Directive of the European Parliament and for the sake of the European Union 2008/98/EC dated 11/19/2008. "About the entry into a number of Directives." Available at: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/normdocs/direktiva_2008_98_es.pdf
2. Managing municipal solid waste – a review of achievements in 32 European countries. EEA. 2013. Copenhagen. Available at: <https://www.eea.europa.eu/publications/managing-municipal-solid-waste>
3. Mazur K.V., Kubay, O.G. (2020) Management of agrarian enterprise, Tvory, Vinnytsia, Ukraine.
4. Zhemojda O.V. (2013), Derzhavne upravlinnia u sferi sil's'koho hospodarstva [Public administration in the agriculture policy], NAPA, Kyiv, Ukraine.
5. Mohyl'nyj O.M. (2002) Derzhavne rehuliuвання ahrarnoho vyrobnytstva v period transformatsii ekonomiky [Public regulation of agricultural production in the period of economic transformation], IAE UAAN, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2024

Jafarli Oruj

Postgraduate Student,

Private Joint Stock Company «Higher Educational Institution

«Interregional Academy of Personnel Management»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9013-8697>

FOREIGN ORGANIZATIONAL AND LEGAL EXPERIENCE OF STATE POLICY DEVELOPMENT IN THE SPHERE OF WASTE-FREE AGRICULTURAL PRODUCTION

The evidence of the implementation of government policy in the sphere of affairs with outputs in several countries – Germany, Sweden, Switzerland and Japan – is examined. An analysis of this evidence of the emphasis on the national specificity of management systems that has formed in this area. It is in these countries that the current state policy in the field of ecology is being implemented, which also includes the latest methods of managing outputs. It has been established that Nimechtina occupies a leading position in the global trade in environmentally friendly products. This country will take away a fifth of all “green” technologies that are patented in the world. The “green” industry employs about 5% of the entire population of Nimechchina. In this case, Germany is sitting in a leading position in the world in the sphere of sorting of goods. By reducing the authorization of municipal waste, the federal government implemented the Program of Entries to Reduce the Number of Outputs in 2013, which is consistent with Section 33 of the “Law on Waste Recycling.” The recycling rate of municipal waste in Germany reached 67% by 2017. The share of municipal waste in Nimechchyna, located on landfills, decreased in 2018 to 0.2%. All rules under German law have been developed to manage the exits in this region as one of the best in the world. Sweden has a system of responsibility for the collection and processing of outputs. The authorities of Budyinka recommend separate collection of waste from separate containers that are transported from the beginning of the year. The number of different factions is expected to be 10 to 15 in different municipalities, which are also responsible for collecting the exits of shops, cafes, restaurants, etc. In Switzerland, the regulation of the environmental situation is carried out by the Federal Department of Dovkille, Transport, Energy and Communications, which is part of the Federal Office for the Protection of Dovkille. The legislative base of Switzerland sorts out the categories of transportation to the reception points and the obligatory, in case of violation of the law, residents will have to pay a fine. For Ukraine, it seems important to consider the light evidence of the management of outputs in general and its warehouse components in order to determine the possibility of stagnation of other light practices. Thus, having looked at some practical methods in Germany, Sweden, Switzerland and Japan, it is possible to replicate and develop such methods that have proven positive, such as: the introduction of separate subdivisions for the placement and utilization of izatsion of outputs, maximum reduction of creation of outputs, production and production, Expanding the capabilities of secondary waste, which can be removed when disposing of waste products, using inputs to eliminate waste disposal, as well as rationalizing the collection and sorting of waste products, and updating standards. It is possible that before unsafe outputs appear, mixing of inputs is avoided.

Keywords: government policy, mechanisms, organizational and legal evidence, principles, sphere of hopeless agricultural production.